

Türkiye'de Ortaöğretim ve Sorunları ⁽¹⁾

Doç. Dr. Norma RAZON*

ORTAOĞRETİMİN TANIMI

Ortaöğretim, temel eğitim dönemi ile yükseköğretim dönemi arasında yer alan, en az üç yıllık öğrenim veren, genel amaçlı eğitim kurumları ile mesleki ve teknik eğitim kurumlarını içine alan bir öğretim basamağıdır.

1973'den önce ortaöğretim, ilkokula dayalı, üçer yıllık iki devreden oluşan bir öğretim basamağı olarak tanımlanırken, 1973'den sonra ilkokul ve ortakulu içeren, 8 yıllık temel eğitime dayalı, en az üç yıllık öğrenim veren bir öğretim basamağı olarak tanımlanmaya başlamıştır.

Yasalarımıza göre, temel öğretimi bitiren her öğrenci ilgi, istidat ve yetenekleri ölçüsünde ve doğrultusunda ortaöğretimden yararlanabilir.

Parasız, ancak zorunlu olmayan ortaöğretim, ülkemizde en az gelişmiş öğretim kademesi olarak nitelendirilmektedir. HARBISON ile MYERS'e göre, Türkiye'de ilköğretimin yaygınlaştırılması ön planda tutulmuş, ortaöğretim ihmal edilmiştir (Kaya, 1981).

Uzun yıllar, kalkınmanın temel koşulu olarak kabul edilen ilköğretime de, saygınlık simgesi olarak değerlendirilen yükseköğretime de büyük önem verilmiş, ancak ortaöğretim, yükseköğretime hazırlayıcı bir basamak olmaktan ileri gidememiştir.

ORTAOĞRETİMİN ÖNEMİ

Bir ülkenin kalkınması için, her meslek dalında iyi yetişmiş elemana ihtiyaç vardır. Ortaöğretim, ülkenin sosyal ve ekonomik yönden kalkınmasında görev alan bilgili ve yetenekli vatandaşları, teknik elemanları, teknisyenleri, hemşire, laborant, sağlık memuru gibi meslek personelinin yetiştiği bir öğretim basamağı olduğundan, önemi büyüktür (Kodamanoğlu, 1964).

(1) Bu yazı, ÜNİSEM'in 24 Kasım 1981'de Öğretmenler Günü'nü kutlamak için düzenlediği seminerde sunulan konuşmadan alınmıştır.

(*) İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Pedagoji Enstitüsü Öğretim Üyesi

Ortaöğretimin bir başka açıdan önemi de, ergenlik gibi zorlu ve bunalımlı bir dönemde bulunan gençlere hizmet vermesi, gençleri hayata ve mesleğe hazırlamasıdır (Oğuzkan, 1981).

Ortaöğretim kurumları, ilköğretimin verdiği temel bilgi ve becerilerin ötesinde, öğrencilere daha geniş ve daha derin bir genel kültür kazandırmakla, onların, dolayısıyla tüm toplumun bilgi ve kültür düzeyini yükseltmede de önemli bir rol oynamaktadırlar (Oğuzkan, 1981).

ORTAÖĞRETİMİN AMAÇLARI

Alıcıgüzel (1978), ortaöğretimin amaçlarını iki ana noktada toplar :

1. Çeşitli mesleklere bilgili, becerikli, sorumluluk duygusu kuvvetli, kendine güvenen eleman yetiştirmek,
2. Ülkenin bilim adamı ve yüksek düzeyde uzman ihtiyacını karşılayan yükseköğretime öğrenci hazırlamak.

ORTAÖĞRETİMİN GÖREVLERİ (1)

1. Bütün öğrencilere asgari bir ortak genel kültür vermek, kişisel ve toplumsal sorunları tanıtmak, bunlara çözüm yolları aramak, yurdun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunma bilincini ve gücünü kazandırmak.
2. Gençleri ilgi, istidat ve yetenekleri ölçüsünde ve doğrultusunda yükseköğretime veya mesleğe veya iş hayatına hazırlamak.
3. Gençin tüm yeteneklerini düzenli ve uyumlu bir biçimde geliştirmesine fırsat vermektir.

ORTAÖĞRETİMİN İŞLEVLERİ

a) Ortaokulun işlevleri :

- a) Öğrencilerin yaş ve fikir düzeylerine uygun bir genel eğitim vermek.
- b) Öğrencilerin istidat, ilgi ve yeteneklerini belirlemek ve geliştirmek.
- c) Öğrenimlerine devam edecek olan öğrencilere gerekli bilgi ve becerileri kazandırmak.
- d) Hayata atılacak olan gençlere, girişecekleri işlerde başarılı olma koşullarını öğretmek (Aytuna, 1974).

(1) Ortaöğretimi, lise ve dengi okullarla sınırlandıran Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre, bu öğretim basamağındaki tüm okulların görevleri. Alıcıgüzel (1978), Topçu (1970)

b) Lise ve dengi okulların işlevleri :

a) Öğrencileri yükseköğretime hazırlamak,

b) Öğrencileri hem mesleğe, hem yükseköğretime hazırlamak.

c) Öğrencileri hayata ve iş alanlarına hazırlamak.

Bu işlevleri yerine getirmekle yükümlü olan ortaöğretim kurumlarının programları, yıllara göre burada okutulacak dersler, haftalık ders saatleri ve içerikleri Milli Eğitim Bakanlığı'nca kararlaştırılır.

Milli Eğitim Şûrası'nda alınan kararlara göre, ortaöğretim programlarında dersler 3 ana grupta toplanır :

1) Bütün programlar için zorunlu olan ortak dersler.

2) Yükseköğretime hazırlayıcı özel dersler.

3) Meslek dersleri gibi seçmeli dersler (Aytuna, 1974).

ORTAOKULLARDA BUGÜNKÜ DURUM

1) Bugün ortaokullarımızda okullaşma oranı düşüktür (% 39.8) (1)

● Fırsat eşitliği henüz sağlanamamıştır.

● Ortaokullar, sadece şehirli ve varlıklı aile çocuklarına açıktır.

● Eğitim ve öğretim nitelik açısından, yurdun tüm ortaokullarında aynı düzeyde değildir.

● Ortaöğretim basamağındaki öğrenci sayısının artışı, beklenen düzeyin altındadır.

● Kız öğrenci sayısı, erkek öğrenci sayısından azdır.

2) Ortaokullarımızda başarı oranı ve verim düşüktür :

● Bina, öğretmen ve araç-gereç sayısındaki yetersizlik nedeniyle, kalabalık sınıflarda ikili öğretim yapma zorunluluğu vardır.

● Öğretmenler sayı ve nitelik açısından yetersizdir.

● Ders programı çok yüklüdür.

● Öğretim yöntemleri derslere uygun değildir.

● Sınıfta kalma oranı yüksektir.

● Mezun olanların sayısı az, ortaokuldan ayrılan diploma-sız öğrenci sayısı çoktur (Aytuna 1974, Kaya 1981).

(1) 1977-78 yılında, 13-15 yaş grubunda, tüm ortaöğretim birinci devrede gerçekleştirilen okullaşma oranı (Oğuzkan 1981, s. 59).

LİSELERDE VE DENGİ OKULLARDA BÜGÜNKÜ DURUM

- Ortaokullarda olduğu gibi bu kurumlarda da okullaşma oranı düşüktür (% 24.6). (1)
- Bu kurumlar daha çok varlıklı aile çocuklarına ve şehirliilere açıktır, ortaöğretim düzeyindeki tüm çocuklar bu kurumlardan yararlanamamaktadır.
- Kız öğrenci oranı düşüktür.
- Bina, öğretmen, araç-gereç sayısı veterli olmadığından, ikili öğretim zorunludur.
- Devamsızlık ve sınıfta kalma önemi bir sorundur.
- Sadece küçük bir azınlık ortaöğretimi tamamladığından, mezun sayısı azdır.

MESLEKİ VE TEKNİK ÖĞRETİM KURUMLARINDA DURUM

- Mesleki ve teknik öğrenimin önemi henüz kavranmamış olduğundan, genel eğitim veren okullar, bu kurumlardan daha çok rağbet görmektedir (Okullaşma oranı : genel lisede % 14.6, mesleki ve teknik öğretimde % 10) (1)
- Bina, atölye, laboratuvar, araç-gereç ve öğretmen sayısı öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak sayıda ve nitelikte değildir.
- Mesleki bir formasyon kazandıran bu kurumlarda öğretim çok pahalıya mal olmaktadır.
- Devamsızlık, sınıfta kalma okulu terk etme oranı yüksektir. Bu nedenle bu kurumlarda da öğrencinin kalitesi, verimi ve başarısı düşüktür.
- Pratik derslerle, teorik derslerin bir arada yürütüldüğü bu kurumlarda, dersler arasında bağlantı yok gibidir, teorik bilgi de pratik bilgi de yeterli değildir, program iyi hazırlanmış değildir, programa uygun kitap yoktur, öğretim yöntemleri de iyi seçilmemiştir (Batuhan 1977).
- Bu kurumlardan mezun olanların ancak yarısı öğrenim gördükleri alanda çalışabilmektedir. İşverenler, çıraklıktan yetişenleri, mesleki ve teknik okul mezunlarına tercih ettiklerin-

(1) 1977-78 yılında, 16-18 yaş grubunda, tüm ortaöğretim ikinci devrede gerçekleştirilen okullaşma oranı (Oğuzkan 1981, s. 61).

(1) 1977-78 yılında, 16-18 yaş grubunda, genel lise ile mesleki ve teknik öğretimde okullaşma oranı (Oğuzkan 1981, s. 61).

den, mezunlar kendi alanlarında iş bulamamaktadırlar (aK-ya 1981).

ORTAÖĞRETİM KURUMLARINDAKİ YETERSİZLİKLERİN NEDENLERİ (2)

1. Ortaöğretimde fırsat eşitliğinin olmaması :

Türkiye'de eğitim bir kamu hizmeti olduğuna göre, halkın eğitim hizmetinden eşit şekilde yararlanması gerekir. Oysa halkın bir kısmı bu hizmetten en iyi şekilde yararlanırken, bir kısmı da oturduğu bölge, cinsiyet, ailenin sosyo-ekonomik yapısı gibi nedenlerden ötürü yararlanamamaktadır (Oğuzkan 1981).

- Ortaöğretimde okullaşma oranı yurdun bütünü bölgelerinde aynı düzeyde değildir. Okullaşma oranı kentlerde ve büyük kasabalarda, kırsal yörelerden daha yüksektir.
- Kızların okutulmasına henüz gereken önem verilmediğinden, kızların ortaöğretimdeki okullaşma oranı düşüktür.
- Ortaöğretimden varlıklı aile çocukları, fakir çocuklardan daha çok yararlandığından, ortaöğretimde okullaşma oranı düşüktür (Oğuzkan 1981).

2. Ortaöğretim ders programlarının öğrenci ve toplum ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmaması :

- Bugün ortaöğretim kurumlarımızda uygulanan ders programı çok yüklü, programdaki ders sayısı çok fazladır.
- Toplumsal ve ekonomik yapı değiştiği halde, derslerin içeriği değişmemiş, sosyal bilimlere yenilik getirilmemiştir (Batuhan 1977).
- Derslerde kitap bilgisine önem verildiğinden, öğrenciler araştırma ve inceleme yapma fırsatına sahip değildir.
- Program uygulanırken öğrencilerin ilgi ve yetenekleri göz önünde tutulmakta, bireysel farklılıkların üzerinde durulmadan, belli kalıplara göre öğretim yapılmakta, öğrencinin yaratıcılık gücü gelişmemektedir.
- Programın yüklü oluşu, okul içi ve okul dışı etkinliklerle, öğrencilerin sosyalleşmesine zaman bırakmamaktadır.

3. Öğretim kalitesinin düşük olması :

- Öğretmenler nitelik ve nicelik açısından yetersizdir (Tompkins 1956). Öğretmen sayısından her geçen yıl artış ol-

(2) Aytuna (1974), Kaya (1981), Oğuzkan (1981) kaynak olarak kullanılmıştır.

masına rağmen, öğretmen açığı giderilememektedir. Bazı yörelerde dersler öğretmensiz, boş geçmekte, öğretmen açığı meslekten olmayanlarla kapatılmaya çalışılmaktadır. Alanın uzmanı tarafından verilmeyen dersler, öğretim ve öğrencinin kalitesini düşürmektedir.

- b) Araç-gereç sayısı yok denecek kadar azdır veya çağdaş teknoloji düzeyinde değildir. Araç gerecin yetersiz olması, bazı derslerin aksamasına yol açtığı gibi, mesleki ve teknik okulların işlevlerini yerine getirmelerini engellemekte, bu kurumlarda okuyanların mesleki yönden iyi yetişmemelerine neden olmaktadır.
- c) Ağır olan ders programı, öğretim yöntemleri ve sınav sistemi, ezberciliğe ön planda yer vermektedir. Öğrenme ezberciliğe dayandığından, kazanılan bilgiler kısa zamanda kaybolmaktadır.
- d) Öğrenciler bir önceki eğitim basamağında iyi yetişmediğinden, bir sonrakinde başarılı olamamakta, bu da öğrenci kalitesini düşürmektedir.
- e) Öğrenciler çoğu zaman yeteneklerine uygun okullarda bulunmadıklarından, öğretimin kalitesi düşmektedir. Örneğin; özürlü çocuklarla, ağır öğrenenler, normaller ve üstün yetenekliler aynı kurumda, aynı sınıflarda öğrenim görmektedirler.
- f) Müfettiş sayısının az, müfettiş görevlerinin çok olması nedeniyle teftiş mekanizması iyi çalışmamakta, eğitim ve öğretim hataları zamanında belirlenip, giderilememektedir.
- g) Parasal olanakların sınırlı, öğretim giderlerinin gelirlerden çok olması, planlı bir harcamanın yapılamaması, ortaöğretim basamağındaki pekçok eksikliğin giderilememesine neden olmaktadır.

4. Ortaöğretim kurumlarında rehberlik, mesleki rehberlik, okula ve mesleğe yöneltme çalışmalarının yapılmaması, bu hizmetlerin yaygın olmaması :

Ergenlik dönemi boyunca öğrencilerin sorunlarının çözümünde kendilerine rehberlik edecek bir uzmana ihtiyaçları vardır. Özellikle ilkökul veya ortaokul dönemlerinin bitiminde, ders veya okul seçme sorunu ile karşılaştıklarında, öğrenciler bocalamakta, ilgi ve yeteneklerinden habersiz, rastgele seçim yapmaktadırlar. Gençlere yol gösterecek uzman sayısının bazı yörelerde çok az olması, bazı yörelerde ise hiç bulunmaması pekçok öğrencinin, yeteneklerine uygun olmayan kurumlarda başarısız olmalarına yol açmaktadır.

Ortaöğretim basamağındaki sorunları gözden geçirdiğimizde;

bugün orta dereceli okullarımızın amaç ve işlevlerini yerine getirme yönünden de, birey ve toplum ihtiyaçlarını karşılamak yönünden de bir takım yetersizlikleri olduğunu görmekteyiz.

Öğretim kurumları, toplum ihtiyaçlarına cevap verdikleri sürece yaşarlar. İhtiyaca cevap vermedikleri anda ya değişikliğe uğrarlar, ya da yerlerini başka kurumlara bırakırlar (Koçer 1975). Bizde orta-öğretim kurumları yerlerini başka kurumlara bırakamayacak kadar hayati bir öneme sahip olduklarından, yapılması gereken şey, köklü bir reformdur. Lise ve dengi okullara gidən öğrencilerin, Baymur'un (1962) araştırması ile belirlenen sorun ve çikâyetlerinin hâlâ güncelliklerini korumaları, yapılması gereken reformun önemini vurgulamaktadır.

ORTAÖĞRETİMDE KÖKLÜ REFORM GEREKTİREN SORUNLAR (1)

1. Ortaöğretimde okullaşma oranını yükseltebilmek için, eğitimde fırsat eşitliğini yurt çapında yaygınlaştırmak, ihtiyacı olan öğrencilere parasız yatılılık, yardım, burs gibi eğitim olanakları yaratarak, eğitimlerini sürdürmelerini sağlamak.
2. Öğrenci ve öğretimin kalitesini yükseltmek ve okullardaki verimi artırmak için, ihtiyaca cevap verecek nitelikte ve sayıda öğretmen yetiştirmek (Berkem 1980).
3. Öğretim araç-gereçlerini çağdaş teknoloji düzeyine getirmek, tüm öğrencilerin bunlardan yararlanarak eğitilmelerini sağlamak.
4. Gençlerin zihinsel, bedensel ve ruhsal açıdan en iyi şekilde gelişecekleri ortamı hazırlamak.
5. Öğrencileri ilgi, istidat ve yeteneklerine göre çeşitli okullara yönlentmek.
6. Ders programlarını yeniden düzenlemek, güncel ihtiyaçlara cevap verecek duruma getirmek (23. Milletlerarası Eğitim Konferansı, Çev. Baymur, 1962).
7. Öğrencileri tanımada ve yönlentmede görev alacak uzmanları yetiştirmek ve görevlendirmek.
8. Teftiş hizmetlerini yararlı hale getirmek.
9. Ortaöğretimin parasal olanaklarını genişletmek.
10. Öğrencilere, ortaöğretim kurumlarını tanıtmak, mesleki ve teknik öğretimin önemini anlatmak, öğrencilerin bu okullarda

(1) Kaya (1981), Oğuzkan (1981), Tompkins (1956).

dengeli bir şekilde dağılmasını sağlamak, öğrencileri genel eğitim veren okullardan çok, mesleki ve teknik öğretim kurumlarına yöneltmek, bu yöneltme işinde ülke ihtiyaçlarını gözönünde tutmak.

11. Öğretim kurumları, iş alanları, okul ve aile arasında ilişki kurmak, işbirliği sağlamak.
12. Eğitimle ilgili karar ve uygulamalarda istikrarlı olmak, bize yabancı olan tüm sistemleri taklit etmekten kaçınmak, ulusal kültürümüz, bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarımız göz önünde tutularak en uygun eğitim-öğretim planını uygulama alanına koymaktır.

Köklü değişiklikler gerektiren sorunlarını sıraladığımız orta dereceli okullarımız, tüm eksikliklerine rağmen, açıldıkları tarihten bu yana birer kültür kurumu olarak hizmet vermişlerdir. Aytuna'nın (1974) belirttiği gibi, pekçok değerli bilim adamı, devlet adamı, teknik eleman ve sanatkârimız bu kurumlarda yetişmiştir. Bu değerli elemanların yetişmesinde olduğu gibi, eğitim basamaklarından geçen öğrencilerin yetişmesinde güç koşullar altında büyük özveri ile çalışan öğretmenlerin rolü büyüktür.

O halde, ülke kalkınmasında büyük önemi olan ortaöğretim kurumlarının yeniden düzenlenmesi, planlı ve sistemli bir çalışma ile tüm eksikliklerinin bir an önce giderilmesi, en büyük dileğimizdir.

K a y n a k ç a :

ALICIGÜZEL, İzzettin, «İlk ve Orta Dereceli Okullarda Öğretim», İnkılap ve Aka itabevleri, İstanbul, 1978.

AVŞAROĞLU, Doç. Ali., «Eğitim Sorunlarımız ve Yıllığı», Ege Matbaası, Ankara, 1970.

AYTUNA, Hasip., «Orta Dereceli Okullarda Öğretmenlik ve Problemleri», Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1974.

BATUHAN, Doç. Dr. Hüseyin., «Ortaöğretim'de Reform», Cumhuriyet 28. 29. 30/3/1977

BAYMUR, Dr. Feriha., «Lise ve Dengi Okullara Devam Eden Öğrencilerin Dilek ve Şikâyetleri», Eğitim, Cilt I, Sayı 1, Eylül 1962, s. 35-43.

- BERKEM, Prof. Dr. Ali Rıza., Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme Sorunu», Milliyet 15 Mayıs 1980
- KAYA, Yahya Kemal., «İnsan Yetiştirme Düzeniniz», Erk Basımevi, Ankara, 1981.
- KOÇER, Doç. Dr. Hasan Ali., «Eğitim Sorunlarımız Üzerine İncelemeler ve Düşünceler», Türk Eğitim Tarihi Araştırmaları No. 3, Şafakat Matbaası, Ankara, 1975.
- KODAMANOĞLU, Nuri., «Türkiye'de Eğitim (1923-1960)», Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1964.
- OĞUZKAN, Turhan : Ed., «Türkiye'de Ortaöğretim ve Sorunları», Hisar Eğitim Vakfı Yayını No. 1, Altın Matbaacılık, İstanbul, 1981.
- TALİM TERBİYE DAİRESİ., Milli Eğitim Şurası Hazırlık Çalışmaları Serisi «Ortaöğretim Programlarında Yönelmeler (1924-1970), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972, (Yayın No : 16)
- TOMPKINS, Ellsworth., «T. C. Orta Dereceli Okullarda Organizasyon, İdaire ve Teftiş», Maarif Basımevi, Ankara, 1956.
- TOPÇU, Nurettin., «Türkiye'de Maarif Davası», Hareket Yayınları, İstanbul 1970.
- TÜRKER, Dr. A. Vural., «Ankara'dak 3 lisede sosyo-ekonomik bakımdan avantajlı öğrencilerin çeşitli özellikleri ve belli başlı eğitim ve rehberlik sorunları», Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1977.
- UNESCO—BIE, Çev. : BAYMUR, F., «Ortaöğretim programlarının hazırlanması, neşir ve tamim olunması konusunda 23. Milletlerarası Eğitim Konferansının Eğitim Bakanlıklarına tavsiyeleri» Eğitim. Cilt 1. Sayı 2. Aralık 1962 s. 9-15.

«Bir ulusu özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum olarak yaşatan da, köleliğe, yoksullağa düşüren de eğitimidir.»

A T A T Ü R K
